Наукове видання

РЕЛІГІЯ І СУСПІЛЬСТВО: ІСТОРИЧНА ДИНАМІКА ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Монографія

Київ — 2026

kubg.edu.ua

УДК 2:316.7
Р36

Затверджено Вченою радою
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
(протокол № 11 від 23.09.2026)

Рецензенти:
Филипович Л.О., докторка філософських наук, професорка, провідна наукова співробітниця відділу релігієзнавства Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України,
Трофимлюк О.М., доктор наук із богослів'я, професор, професор кафедри церковно-практичних дисциплін Київської православної богословської академії, голова Управління духовної освіти і богословської науки ПЦУ.

Р36 **Релігія і суспільство: історична динаміка та соціокультурні трансформації : монографія** / В. Андрєєв, С. Андрєєва, О. Бонь, О. Вернигоренко, А. Гедьо, Ю. Голубнича-Шленчак, О. Горбань, О. Іванюк, В. Клос, Т. Купрій, І. Ломачинська, Р. Мартич, А. Павленко, І. Преловська, Г. Саган, О. Саган, І. Срібняк, В. Штонда ; за заг. ред. В. Андрєєва. — Київ : Київ. столич. ун-т ім. Б. Грінченка, 2026. — 344 с.
ISBN 978-617-658-158-1

Колективну монографію присвячено комплексному аналізу взаємодії релігійного чинника та суспільних процесів в Україні й світі від XIX століття до сьогодення. На основі значного масиву джерел дослідники висвітлюють еволюцію релігійного життя крізь призму персоналістичного виміру, історико-церковних трансформацій, діяльності капеланських служб та питань гуманітарної безпеки. Структурно монографія складається з трьох тематичних частин. Перша частина зосереджена на персоналіях та регіональних аспектах релігійного життя XIX — першої половини XX ст. Розглянуто спадщину митрополита УАПЦ Василя Липківського, концепції автокефалії у здобутках Київської духовної академії, долі діячів церкви (архієпископа Нестора Шараївського, капелана Армії УНР Петра Білона), а також сакральний простір та релігійне повсякдення Лівобережжя, Галичини й Буковини. Друга частина висвітлює становище релігійної сфери в умовах тоталітарного режиму та пізньорадянських трансформацій (середина — друга половина XX ст.). Висвітлено феномени конформізму та дисидентства, міжцерковні зв'язки (зокрема з Сербською православною церквою) та передумови відновлення автокефального руху наприкінці 1980-х років. Третя частина присвячена актуальним викликам сучасності. Досліджено процеси деколонізації («розмосковлення») українського православ'я, вплив релігійних організацій у цифровому просторі та соціальних мережах у контексті гуманітарної безпеки, а також зарубіжний досвід функціонування інституту військового капеланства (на прикладі ФРН).

Видання розраховане на науковців, викладачів, здобувачів вищої освіти, релігієзнавців, істориків, соціологів та всіх, хто цікавиться історією церкви й сучасними соціокультурними процесами.

УДК 2:316.7

ISBN 978-617-658-158-1 © Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, 2026

ЗМІСТ

Переднє слово 5

ЧАСТИНА І. СПАДЩИНА МИТРОПОЛИТА ВАСИЛЯ ЛИПКІВСЬКОГО ТА ПЕРСОНАЛІСТИЧНО-РЕГІОНАЛЬНІ ВИМІРИ РЕЛІГІЙНОГО ЖИТТЯ (XIX — ПЕРША ПОЛОВИНА XX СТ.)

1.1. Епістолярій митрополита УАПЦ Василя Липківського як джерело для дослідження його проєктів реформування церковного життя в Україні та в українській діаспорі 8
1.2. Питання автокефалії в напрацюваннях викладачів і випускників Київської Духовної Академії (Київської православної богословської академії) 24
1.3. Архієпископ УАПЦ Нестор Шараївський: служіння і трагедія 37
1.4. Військовий капелан 6-ої Січової дивізії Армії УНР о. Петро Білон: з історії життя та діяльності в Польщі (1921–1923 рр.) 60
1.5. Храми і монастирі Лівобережної України: урбаністичні спостереження подорожніх модерної доби 74
1.6. Сакральний простір та релігійне повсякдення Галичини й Буковини XIX — початку XX ст. у соціокультурній рецепції 102

ЧАСТИНА ІІ. РЕЛІГІЙНА СФЕРА В УМОВАХ ТОТАЛІТАРИЗМУ ТА ПІЗНЬОРАДЯНСЬКИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ (СЕРЕДИНА — ДРУГА ПОЛОВИНА XX СТ.)

2.1. Отець Борис Старк (1909–1996): служіння та конформізм (людина «другого плану» в історії) 131
2.2. Контакти українців з представниками Сербської православної церкви у 40-80-ті роки XX ст. 152
2.3. Феномен релігійного дисидентства 172
2.4. Передумови та чинники трансформацій українського православ'я наприкінці 1980-х рр. 201

Kubg.edu.ua

ЧАСТИНА ІІІ. СУЧАСНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ, ГУМАНІТАРНА БЕЗПЕКА ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

3.1. Релігійні міфи як засіб протидії розмосковленню православ'я в Україні 234

3.2. Деструктивний чинник та стабілізуюча роль релігійних організацій у соціальних мережах: виміри гуманітарної безпеки 256

3.3. Інститут військового капеланства Федеративної республіки Німеччина як суб'єкт формування духовно-моральної підтримки військовослужбовців 287

Авторський колектив 310

Список використаних джерел і літератури 313

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

Ідея створення цієї книги визріла в науковому середовищі Київського столичного університету імені Бориса Грінченка. Інституційна історія нашого закладу бере свій початок від 1903 р., коли Київська міська дума підтримала ідею місцевої громадськості про необхідність створення в Києві закладу підготовки вчителів. Навчання у новоствореній церковно-учительській школі розпочалося 28 вересня 1903 р. з її урочистого освячення. Таким чином, цей день є офіційним днем створення нашого Університету.

Першим директором учительської школи став протоієрей о. Василій. Василь Костянтинович Липківський (1864–1937) — видатний український релігійний, церковний, громадський діяч, проповідник, педагог, письменник, перекладач, поборник відродження українського православ'я, один із фундаторів та очільників Української автокефальної православної церкви. Саме він на посаді директора заклав основи україноцентричного закладу освіти.

Під час урочистого відкриття Київської церковно-учительської школи В. Липківський у своїй промові визначив основне й доволі амбітне завдання новонародженої школи — підготовка вчителя, здатного не лише навчати словом, а й прикладом власного життя, педагога, здатного прищепити своїм учням не тільки знання, а й високі морально-етичні принципи.

В. Липківський, реалізуючи власне бачення розвитку молодої інституції, прагнув залучити до викладання в ній людей з розвиненою українською національною самосвідомістю. Невдовзі школа стала важливим осередком українського культурного життя Києва. Саме це привернуло увагу імперської влади й зрештою спричинило «чистку» викладацького колективу від «українофілів». У 1905 р. о. Василія було позбавлено директорської посади та переведено на місце настоятеля Покровської церкви на Солом'янці. У 1921 р. В. Липківський стане першим митрополитом Української автокефальної православної церкви, а 27 листопада 1937 р. прийме мученицьку смерть від рук сталінських катів.

kubg.edu.ua

Проте наполегливі намагання київського єпархіального керівництва остаточно викоренити українство в школі виявилися марними. Тут здебільшого навчалася молодь українського селянського походження, а вона була тим соціальним середовищем, із якого черпав сили тогочасний український національно-визвольний рух. У 1917 р. під час нового відродження української державності учні саме цієї школи вимагали українізації навчання та ініціювали присвоєння закладу імені Бориса Грінченка.

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, вшановуючи пам'ять першого директора закладу, щорічно в другій половині листопада організовує наукові круглі столи, що об'єднують провідних українських вчених-гуманітаріїв навколо постаті Василя Липківського та історико-релігієзнавчої проблематики.

Актуальність таких заходів не викликає сумнівів, адже релігія протягом багатьох століть постає не лише глибоким духовним досвідом особистості, а й потужним соціокультурним чинником, що формує національну ідентичність, ціннісні орієнтири та суспільні інституції. В умовах сучасних глобальних викликів, трансформацій безпекового середовища та необхідності збереження історичної пам'яті вивчення взаємодії релігійного чинника і суспільних процесів набуває особливого значення.

Отже, пропонована колективна монографія **«Релігія і суспільство: історична динаміка та соціокультурні трансформації»** є результатом спільних наукових зусиль низки українських дослідників. Автори прагнуть комплексно осмислити складний і багатогранний шлях, пройдений релігійними інституціями, душпастирями та віряни від XIX ст. до сьогодення.

Структура монографії відображає логіку історичної наступності та тематичного розмаїття. **Частина І. «Спадщина Митрополита Василя Липківського та персоналістично-регіональні виміри релігійного життя (XIX — перша половина XX ст.)»** висвітлює роль особистості та сакрального простору в історії церкви. Дослідження І. Преловської, В. Клоса та О. Боня присвячені концепціям автокефалії, епістолярній спадщині митрополита Василя Липківського, внеску викладачів Київської духовної академії та трагічному служінню архієпископа Нестора Шараївського. Розвідки

Ю. Голубничої-Шленчак та І. Срібняка відкривають маловідомі сторінки душпастирства військового капелана о. Петра Білона. Регіональний та локальний вимір релігійного повсякдення Галичини, Буковини й Лівобережної України ґрунтовно проаналізовано у працях О. Вернигоренко, О. Іванюка, А. Гедьо та В. Штонди.

Частина ІІ. «Релігійна сфера в умовах тоталітаризму та пізньорадянських трансформацій (середина — друга половина XX ст.)» розкриває складні процеси протистояння, виживання та пристосування священників і вірян у часи атеїстичного тиску. В. Андрєєв та С. Андрєєва аналізують феномен служіння і конформізму на прикладі постаті о. Бориса Старка, Г. Саган досліджує міжцерковні контакти з Сербською православною церквою, а О. Горбань та Р. Мартич концептуалізують явище релігійного дисидентства. Передумови глибоких системних зрушень в українському православ'ї напередодні падіння радянської системи висвітлює А. Павленко.

Частина ІІІ. «Сучасні трансформації, гуманітарна безпека та зарубіжний досвід» фокусується на актуальних викликах сьогодення. Праця О. Сагана присвячена розвінчанню релігійних міфів у контексті протидії розмосковленню українського православ'я. І. Ломачинська розглядає виміри гуманітарної безпеки через призму впливу релігійних організацій у соціальних мережах, а Т. Купрій аналізує цінний зарубіжний досвід функціонування інституту військового капеланства у Федеративній Республіці Німеччина.

Вважаю, що монографія буде корисною для науковців, викладачів, здобувачів вищої освіти (релігієзнавців, філософів, істориків, соціологів тощо), а також усіх, хто цікавиться процесами взаємодії релігії, держави та суспільства в історичній перспективі й на сучасному етапі.

Висловлюємо щиру вдячність авторському колективу за вагомий внесок у розвиток вітчизняної гуманітаристики, а читачам бажаємо плідної та натхненної роботи з матеріалами видання.

Віталій Андрєєв

kubg.edu.ua

— 44,5 % вважають, що релігійна організація, яка діє в Україні, не може входити до структури іноземної РО, діяльність якої в Україні заборонена (25,5 % — проти)[480].

Отже, навіть той мінімум інформаційної роботи, який нині проводиться в Україні, передовсім у державних ЗМІ, із роз'яснення ситуації із діяльністю тут Московського патріархату, має відчутний результат. Тому, на наш погляд, державі та громадянському суспільству треба працювати у цьому напрямі активніше.

Відтак вважаємо, що православ'я в Україні перебуває на порозі якісних змін. З одного боку, потенціал, на який може розраховувати у стратегічній перспективі Московський патріархат в Україні — це і є ті 15–17 % від нинішніх вірян УПЦ МП (або близько тисячі громад), які, навіть маючи можливість знати «канонічну правду», не можуть ментально відірватися від магічного мислення та засвоєної на рівні «правди» московської міфології, свого москвоцентризму («благодать тільки там»). З іншого — ці ментальні зрушення вірян УПЦ МП і пояснюють таку колосальну невідповідність кількості громад цієї церкви (9,5 тис.) та самоідентифікації її вірян саме як УПЦ МП на рівні 5,4 %.

3.2. Деструктивний чинник та стабілізуюча роль релігійних організацій у соціальних мережах: виміри гуманітарної безпеки

Цифрова доба, що позначена стрімким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, істотно трансформує економічну, політичну, культурну та релігійну сфери. У релігійному житті ці зміни охоплюють способи поширення віровчення, форми духовного спілкування, характер релігійного досвіду та практики взаємодії між віруючими.

[480] Українське суспільство, держава і церква під час війни. *Церковно-релігійна ситуація в Україні — 2025 (інформаційні матеріали)*. Київ : Центр Разумкова, 2025. С. 24–25. URL: https://razumkov.org.ua/images/2026/03/01/2025-Religion-UKR.pdf (дата звернення: 27.10.2025).

Релігійну присутність у кіберпросторі доцільно розглядати у двох основних формах. Першою є «релігія-онлайн» — цифрова репрезентація традиційних конфесій і деномінацій, сформованих поза віртуальним середовищем, коли офіційні релігійні організації використовують вебсайти, мобільні застосунки та соціальні мережі для комунікації, релігійної освіти, трансляції богослужінь і поширення нормативного віровчення. Завдяки централізованому управлінню такі ресурси забезпечують інституційний контроль контенту та його відповідність конфесійним настановам[481].

Другою формою є кіберрелігія, що виникає безпосередньо у цифровому просторі та характеризується новими способами конструювання духовності. Вона переосмислює традиційні уявлення про ритуал, сакральне місце, священні тексти, духовний авторитет, релігійну спільноту й божественне, поєднуючи релігійні смисли з мережевою логікою взаємодії[482].

Відповідно, віртуальний релігійний простір формує багатофункціональне середовище здійснення культових практик, духовної комунікації, освіти та поширення конфесійних ідей. В цьому контексті використання соціальних мереж, форумів, мобільних платформ, віртуальної й доповненої реальності забезпечує безперервну взаємодію релігійних інституцій та окремих віруючих, долаючи просторові обмеження й створюючи нові можливості для духовного розвитку. Водночас цифровізація актуалізує питання автентичності релігійного досвіду, меж інституційного контролю, достовірності інформації та відповідальності учасників мережевої комунікації за зміст поширюваних повідомлень і практик.

Водночас його функції не обмежуються поширенням маніпулятивних наративів: цифрові платформи забезпечують комунікацію між релігійними інституціями та вірянами, сприяють формуванню онлайн-спільнот і поширенню нових форм духовної практики. До них належать трансляції богослужінь, віртуальні паломництва,

[481] Melnychuk M. Cyberreligion in the perspective of postmoderntrends: religious and cultural view. *Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Philosophical Sciences.* 2020. Vol. 2(88).

[482] Ridho A., Suja A., Taufiq M. Cyberreligion: The Spiritual Paradox of Digital Technology. *Ri'ayah: Jurnal Sosial dan Keagamaan.* 2023. Vol. 8(2). P. 1–16.

kuno.edu.ua

дистанційна релігійна освіта, а також використання мобільних застосунків для молитви, медитації та індивідуального духовного розвитку[483]. Відповідно, релігійний кіберпростір має амбівалентний характер, поєднуючи значний комунікативний потенціал із ризиками інформаційно-психологічного впливу.

До повномасштабного російського вторгнення цифровізація релігійного життя в Україні розгорталася відповідно до глобальних тенденцій, водночас відображаючи національну модель партнерства держави та конфесій. Повномасштабна війна радикально змінила цю еволюційну динаміку. Руйнування храмів, окупація територій і небезпека масових зібрань перетворили цифрові формати на необхідний засіб підтримання релігійного життя. Громади запровадили регулярні трансляції богослужінь, віртуальні молитовні зустрічі та закриті чати для оперативної душпастирської допомоги. Водночас цифрові платформи стали середовищем координації горизонтальних мереж солідарності, волонтерства й громадянської мобілізації. Спільні онлайн-молитви різних конфесій за мир і перемогу України стали прикладом символічного утвердження духовної єдності українського суспільства. У цьому контексті українська модель цифрової релігійності виразно контрастує з російською, де цифрова релігійна комунікація значною мірою контролюється державою, а медіаресурси Російської православної церкви використовуються для легітимації агресії та поширення ідеології «російського світу»[484], виступаючи дієвим механізмом ведення гібридної війни проти українського суспільства.

У сучасному науковому дискурсі гібридна війна розглядається як комплексна багатовимірна стратегія, що поєднує засоби традиційного та нерегулярного збройного протистояння з кіберопераціями, дезінформаційними кампаніями, дипломатичним тиском і втручанням у внутрішньополітичні процеси інших держав[485]. Від-

[483] Lomachinska I., Hryshyna Y. Internet generation in religious cyberspace: worldview challenges of the digital age. *Skhid.* 2024. Vol. 6. No. 2. P. 20–27.

[484] Бокоч В. В. Трансформація релігійних практик в інформаційному суспільстві України під впливом війни. *Літопис Волині.* 2026. № 34. С. 165–171.

[485] Weissmann M., Nilsson N., Palmertz B., Thunholm P. Hybrid Warfare: Security and Asymmetric Conflict in International Relations. London : I. B. Tauris, 2021. 312 p.

так гібридні конфлікти виходять далеко за межі класичних бойових дій, охоплюючи інформаційний, психологічний, політичний і соціокультурний виміри. Їхній перебіг впливає не лише на ситуацію на фронті, а й на суспільні настрої, колективну свідомість, систему цінностей і рівень громадянської консолідації.

У «Стратегії національної безпеки України»[486] деструктивну внутрішню та зовнішню пропаганду визначено як чинник загострення суспільних суперечностей, розпалювання ворожнечі, провокування конфліктів і послаблення суспільної єдності. Нейтралізацію цієї загрози ускладнюють недостатня цілісність державної інформаційної політики та інституційна слабкість системи стратегічних комунікацій. За таких умов особливого значення набуває релігійний чинник, символічний, ціннісний та емоційно-мобілізаційний потенціал якого може використовуватися для маніпулювання суспільною свідомістю й поведінкою віруючих. Важливим середовищем реалізації таких впливів стає релігійний кіберпростір.

В умовах тривалої воєнної агресії Російської Федерації проти України гібридна релігійна війна набула особливої інтенсивності, перетворившись на важливий складник комплексної стратегії держави-агресора. Її механізм ґрунтується на поєднанні релігійно забарвлених наративів з інструментами інформаційно-психологічного впливу, кіберопераціями, пропагандистськими кампаніями та організаційною підтримкою лояльних релігійних інституцій з боку російських державних структур. Такі дії спрямовані на дестабілізацію українського суспільства, поглиблення міжконфесійних суперечностей, підрив довіри до національних релігійних інституцій і послаблення духовної консолідації громадян. Водночас псевдорелігійна риторика використовується для сакралізації збройної агресії, надання їй уявної моральної легітимності та формування образу війни як нібито метафізичного протистояння. У такий спосіб релігійні символи, цінності й авторитети інструменталізуються для виправдання насильства, маніпулювання колективною свідомістю та поширення імперських ідеологічних настанов.

[486] Стратегія національної безпеки України. *Законодавство України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n12 (дата звернення: 27.08.2026).

Цифровізація релігійного життя, прискорена окупацією територій, руйнуванням культових споруд і вимушеним переміщенням населення, набула в умовах війни системоутворювального значення. Перехід до онлайн-богослужінь, віртуальних спільнот і використання платформ Telegram, YouTube та Facebook забезпечив безперервність духовної опіки й водночас сформував нові канали суспільної комунікації. У цифровому середовищі релігійні наративи стали важливим ресурсом патріотичної мобілізації, підтримання колективної стійкості та розвитку постсекулярного дискурсу.

Мережеві форми взаємодії не усувають традиційних церковних ієрархій, але істотно змінюють способи їхньої комунікації з віряни. Унаслідок цього формується гібридна модель релігійної практики, що поєднує фізичну присутність у храмі з діяльністю на цифрових платформах. Така трансформація розширює можливості міжконфесійної солідарності, волонтерства й підтримки військовослужбовців та внутрішньо переміщених осіб. Водночас вона актуалізує ризики політизації конфесійного життя, цифрової нерівності, поширення дезінформації та маніпулятивного використання релігійних символів. Війна, таким чином, посилила суспільну й політичну присутність релігії, перетворивши її на вагомий чинник національної консолідації, державотворення та зовнішньополітичного позиціонування України (С. 166)[487].

Оскільки релігійна сфера охоплює широкий комплекс суспільних відносин, її стабільність безпосередньо пов'язана зі станом національної безпеки. Релігія може зміцнювати суспільну резильєнтність, сприяти солідарності та примиренню, однак за певних політичних, соціальних або воєнних обставин здатна ставати інструментом радикалізації й конфліктної мобілізації. Тому її вплив необхідно оцінювати не ізольовано, а у взаємозв'язку з конкретним суспільним контекстом.

Релігійну безпеку доцільно розглядати як самостійну складову державної політики у сфері національної стійкості. Її концептуалізація потребує визначення індикаторів впливу релігійного чинника на державу й суспільство, урахування української моделі дер-

[487] Бокоч В. В. Трансформація релігійних практик ... . С. 165–171.

жавно-конфесійних відносин і традицій міжконфесійного діалогу. Пріоритетними завданнями мають стати розроблення зрозумілих алгоритмів дій органів влади, утвердження партнерської взаємодії держави та релігійних організацій, захист свободи совісті й відмова від російської етатистської моделі, заснованої на політичному підпорядкуванні релігійного життя (С. 85)[488].

О. Предко визначає релігійну безпеку як стан захищеності свободи совісті, духовних цінностей, релігійних спільнот та інституцій від внутрішніх і зовнішніх загроз. Вона передбачає рівність конфесій, правові гарантії віросповідання, конструктивну взаємодію держави з релігійними організаціями та сприяє суспільній стабільності й міжконфесійній повазі. Основними загрозами є релігійні конфлікти, дискримінація, переслідування, насильство, політична або економічна інструменталізація релігії та використання конфесійного впливу для підриву державної безпеки. Їх нейтралізація потребує збалансованої моделі державно-конфесійних відносин, що поєднує захист прав віруючих із дотриманням світського характеру держави. Ефективність такої моделі залежить від правового регулювання, просвітництва, постійного діалогу, міжконфесійної співпраці та спільної відповідальності держави, релігійних організацій і зацікавленого громадянського суспільства загалом (С. 53)[489].

Окреслене розуміння релігійної безпеки зумовлює зростання наукового інтересу українських релігієзнавців до гібридних загроз, що виникають унаслідок інструменталізації релігії в умовах війни. Як наголошують Л. Филипович і А. Колодний, повномасштабна російська агресія породила комплекс зовнішніх і внутрішніх викликів духовній безпеці, релігійній свободі та суспільній цілісності України. Ці загрози мають не лише інформаційно-ідеологічний, а й матеріальний, гуманітарний та ідентифікаційний виміри. До їхніх безпосередніх проявів належать руйнування культових споруд, переслідування духовенства і вірян різних конфесій, примусове пере-

[488] Гераськов С. Між вірою і політикою: релігійна безпека в контексті російсько-української війни. *ВІСНИК НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2025. Вип. 4(68).

[489] Предко О. Релігійна безпека/небезпека: можливості та загрози у сфері державно-церковних відносин. *Культурологічний альманах*. 2025. Вип. 1(13). С. 48–54.

kubg.edu.ua

міщення цивільного населення, зокрема депортація дітей, а також запровадження на окупованих територіях політики русифікації та денаціоналізації. Такі практики спрямовані на руйнування української культурної пам'яті, конфесійного різноманіття й національної ідентичності (С. 36)[490].

Ідеологічне підґрунтя цих дій формує релігійна легітимація агресії, здійснювана насамперед Російською православною церквою. У межах гібридної стратегії Російської Федерації релігійні наративи використовуються для маніпулювання внутрішньою та зовнішньою аудиторіями, політичної мобілізації й сакралізації насильства. Конструкти «русского міра», «святої Русі» та «триєдиного народу» репрезентують війну як нібито метафізичне протистояння та надають агресивній політиці уявної духовної легітимності. Ці ідеологеми покликані формувати лояльність до держави-агресора, виправдовувати участь у бойових діях, знецінювати людське життя та дискредитувати альтернативні позиції. Незгода з імперською релігійно-політичною доктриною таврується як «єресь», «зрада» або ворожість до так званої «російської цивілізації»(С. 34)[491]. Отже, матеріальне знищення релігійного середовища й інформаційно-символічне насильство становлять взаємопов'язані складники гібридної релігійної війни проти України.

У цьому контексті розроблення безпекових стратегій у релігійній сфері набуває значення, співмірного з формуванням загальної системи національної безпеки. Такі стратегії повинні мати двовекторний характер: з одного боку, запобігати використанню релігійних інституцій, доктрин і мереж для дестабілізації суспільства; з іншого — гарантувати захист релігійних організацій та віруючих від неправомірного втручання держави, суспільного тиску, дискримінації й насильства.

[490] Филипович Л. О., Колодний А. М. Релігійна безпека: базові наративи та сучасні виклики. *Незалежність України: права людини та національна безпека* : збірник матеріалів IV Міжна. науково-практ. конференції, м. Львів, 12 квітня 2024 р. Київ : КНТ, 2024. С. 34–37

[491] Харьковщенко Є. А., Пілецький Є. А., Скоклюк Ю. О. Релігійна віра як чинник релігійної безпеки/небезпеки в умовах російсько-української війни. *Культурологічний альманах.* 2024. № 3(11). С. 28–36.

Російсько-українська війна істотно загострила проблему співвідношення свободи совісті та віросповідання з потребами національної безпеки. В означених умовах, як зазначає Л. Филипович, Україна має дотримуватися міжнародних стандартів захисту релігійної свободи, водночас протидіючи інструменталізації релігії державою-агресором, використанню конфесійних структур для пропаганди, розвідувальної діяльності, виправдання війни та підриву суспільної єдності (С. 280)[492]. За цих обставин національна безпека не повинна перетворюватися на підставу для довільного обмеження релігійних прав, однак і свобода віросповідання не може слугувати засобом легітимації діяльності, що створює реальні загрози державному суверенітету та демократичному устрою.

Сучасна модель суспільно-релігійних відносин в Україні характеризується світоглядною нейтральністю держави, лібералізацією законодавства у сфері свободи совісті, конфесійним плюралізмом і виразною регіональною диференціацією релігійного простору. Водночас зберігаються складні міжправославні відносини та тенденції до посилення публічного впливу церков. У безпековому вимірі ключовими викликами є ціннісна фрагментованість суспільства, нерівномірний рівень довіри до духовенства, обмежена спроможність окремих церковних структур адаптуватися до умов війни та відсутність конфесійної єдності. За таких обставин релігійні цінності не можуть бути єдиною основою суспільної консолідації. Особливу загрозу становить маніпулятивне використання міжконфесійних та етноконфесійних відмінностей Російською Федерацією для цілеспрямованого штучного поглиблення регіональних суперечностей, поляризації громадян і дестабілізації внутрішньополітичної ситуації в Україні (С. 116)[493].

Одним із ключових інструментів гібридної релігійної війни є поширення дезінформації та фейкових повідомлень у соціальних мережах. В українському контексті ці практики стали складовою

[492] Филипович Л. Безпекові стратегії в сфері релігії: глобальні і локальні виміри. *Науковий щорічник "Історія релігій в Україні".* 2025. Т. 1(35).

[493] Ломака І., Микитин А. Релігійна складова національної безпеки держави. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія.* 2024. Вип. 19. С. 113–121.

kubg.edu.ua

системного інформаційно-психологічного впливу, спрямованого на поляризацію суспільства, послаблення довіри до державних і релігійних інституцій та загострення міжконфесійних суперечностей. Дезінформацію доцільно розуміти як навмисне створення й поширення неправдивого, неповного або маніпулятивно викривленого контенту, покликаного сформувати хибне сприйняття подій, осіб чи суспільних процесів. Зазвичай така діяльність має організований характер і використовується для досягнення політичних, економічних, пропагандистських або психологічних цілей, зокрема провокування страху, паніки та суспільної дестабілізації (С. 133) [494].

Поширення дезінформації пов'язане з амбівалентністю сучасного медійного середовища. Розширення доступу до інформації сприяло демократизації знань, урізноманітненню поглядів і залученню громадян до публічної комунікації. Соціальні мережі та цифрові платформи надали користувачам можливість звертатися до численних джерел, оперативно реагувати на події й відкрито висловлювати власні позиції. Водночас медіасередовище не лише передає інформацію, а й структурує способи мислення, культурні практики, політичну поведінку та форми соціальної організації.

А. Складан акцентує увагу на тому, що стрімке зростання обсягів цифрового контенту актуалізувало проблему перевірки його достовірності та відокремлення фактів від інтерпретацій. Унаслідок цього фейкові новини трансформувалися з окремої форми інформаційного зловживання на дієвий інструмент суспільного впливу, адже мова й цифрова комунікація можуть слугувати не лише просвітництву та діалогу, а й переслідуванню, дискредитації та витісненню альтернативних позицій із публічного простору (С. 57)[495]. Тому забезпечення інформаційної стійкості релігійного медіапростору потребує використання надійних джерел, систематичної перевірки фактів, критичного аналізу повідомлень, розмежування фактичних

[494] Ломачинська І. М., Ломачинський Б. Г., Хрипко С. А. Світоглядні основи цифрової безпеки молоді в умовах інформаційного впливу соціальних мереж. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії.* 2025. Вип. 60. С. 128–137.

[495] Складан А. А. Вплив фейків на формування соціального дискурсу в релігійних медіа. *Культурологічний альманах.* 2025. № 1. С. 55–62.

суджень та оцінних інтерпретацій, а також розвитку медійної грамотності релігійних організацій і віруючих.

Необхідність підвищення медійної грамотності та відповідальності релігійних спільнот усвідомлюється й на конфесійному рівні. У Резолюції Протестантських Євангельських Церков, ухваленій з нагоди 500-річчя Реформації, медіасферу охарактеризовано як впливовий простір боротьби за владу, маніпулювання суспільною свідомістю, викривлення правди та поширення деструктивних ідеологій. Водночас у документі констатовано недостатню присутність євангельських церков у культурному та інформаційному середовищі. У зв'язку із цим християн і громадян України закликано критично оцінювати повідомлення засобів масової інформації, соціальних мереж та інтернет-ресурсів, відповідально поширювати контент, дотримуватися етичних норм цифрової комунікації й сприяти розвитку професійних християнських медіа, орієнтованих на правдиве інформування та суспільне благо (С. 107) [496].

Ці положення набувають особливої актуальності в умовах поглиблення віртуалізації культури й релігії. Українські науковці акцентують увагу на тому, що цифрові технології трансформують способи формування індивідуальної та колективної ідентичності, характер взаємодії релігійних спільнот і загальну конфігурацію культурного простору. Інтеграція традиційних релігійних практик із соціальними платформами, віртуальними середовищами та системами штучного інтелекту сприяє виникненню нових форм духовної комунікації, релігійного навчання, ритуальної участі й символічного самовираження[497]. Водночас технологічна медіація релігійного досвіду актуалізує питання достовірності цифрового контенту, збереження конфесійної ідентичності, перевірки авторитетності джерел та етичних меж використання штучного інтелекту. Тому подальше осмислення цифрової трансформації релігії потребує врахування просторової та комунікативної складності цього феноме-

[496] Недавня О. Протестантські Церкви в сучасній Україні: проблеми діджиталізації під час пандемії ковіду-19. *Історія релігій в Україні: актуальні питання.* 2022. Вип. 4. С. 106–113.

[497] Добродум О., Мартинюк Е., Никитченко О. *Академічні студії. Серія «Гуманітарні науки».* 2024. Вип. 4. С. 77– 86.

ну. Дж. Еволві пропонує розглядати цифрову релігію як сукупність взаємопов'язаних і динамічних просторів, що безперервно змінюються в процесі взаємодії онлайн- та офлайн-середовищ. У межах такої взаємодії гіпермедіація посилює емоційну насиченість релігійної комунікації та здатна ефективно впливати на суспільні процеси. Створювані користувачами релігійні наративи можуть консолідувати однодумців, але водночас використовуватися для продукування страху, гніву й ворожості щодо груп, позначених як «інші». Унаслідок цього формуються проміжні комунікативні зони, у яких перетинаються альтернативні та домінантні наративи, приватні переживання й публічні емоції, матеріальний та уявний релігійний досвід. Для їх характеристики Дж. Еволві використовує поняття «гіперопосередкованих релігійних просторів». Вони виникають на перетині різних цифрових платформ, залишаються пов'язаними з матеріальними практиками поза мережею та набувають специфічних властивостей саме завдяки інтернет-комунікації (С. 20)[498].

Розвиток цифрової релігії, таким чином, відображає процес культурної гібридизації, у межах якого традиційні смисли не лише відтворюються, а й переінтерпретовуються та включаються до нових символічних конструкцій. Результатом стає формування своєрідних «винайдених традицій» і нових форм міфотворчості, покликаних зменшити відчуття відчуження та невизначеності. Тому цифрову релігію доцільно трактувати як відносно самостійне символічне середовище, що виникає на перетині релігійної традиції, постмодерної культури та цифрових комунікацій[499].

Особистісним виміром цифрової релігії є медіарелігійність — специфічна форма релігійної свідомості та діяльності, сформована під впливом масової культури, цифрових медіа й мережевих способів комунікації. Вона трансформує традиційне співвідношення сакрального і секулярного, ритуального та повсякденного, а також послаблює залежність релігійної участі від конкретної території або

[498] Evolvi G. Religion and the internet: digital religion, (hyper)mediated spaces, and materiality. *Religion Ges Polit.* 2022. Vol. 6. P. 9–25.

[499] Zekrist R. Religion, informatization of society and power: Socio-Philosophical Analysis. *SHS Web of Conferences.* 2023. Vol. 164. P. 3.

культової споруди. Завдяки цифровим платформам віруючі можуть долучатися до богослужінь, молитовних зустрічей, релігійної освіти й комунікації зі спільнотою незалежно від свого місцеперебування.

Н. Коструба у структура медіарелігійності визначає три взаємопов'язані компоненти: когнітивний компонент відображає зміст релігійних уявлень і співвідношення раціонально-рефлексивних та позараціональних способів осмислення віри; емоційно-мотиваційний визначає ціннісні орієнтації, інтенсивність релігійних переживань і внутрішні або зовнішні мотиви участі; поведінковий компонент виявляється у формах активної чи пасивної релігійної діяльності в цифровому та фізичному середовищах (С. 80)[500].

Отже, цифрову релігію не можна зводити до простого перенесення традиційних ритуалів на нові технологічні носії, вона постає як якісно нова форма релігійно-культурного досвіду, у якій релігійні метанаративи поєднуються з суспільними цінностями, усталеними комунікативними моделями та технологічною логікою цифрової доби. У цьому середовищі суспільні страхи, породжені нестабільністю сучасного світу, можуть осмислюватися через символічні ресурси історичної пам'яті, ритуальні практики, міфи та релігійні образи, чим активно користується російська пропаганда у просуванні агресивної релігійно-державницької концепції «русского мира». Як зазначає К.Говорун, фактично йдеться про різновид цивілізаційної винятковості, що пронизує російське політичне мислення та культурну традицію принаймні від ранньомодерного періоду, коли сформувалася теологічна ідея Москви як «Третього Риму», що підкреслювала нібито особливу історичну місію Московської держави, яка згодом трансформувалася в Російську імперію. У період правління династії Романових російська цивілізаційна винятковість набула виразної імперської форми. Цей етап характеризувався процесами внутрішньої колонізації, у межах яких Україна також стала об'єктом інтенсивної імперської експансії. Протягом XVIII–XIX століть щодо України застосовувалися типові інструменти колоніальної політики, зокрема обмеження використання української

[500] Коструба Н. Медіа-релігійність як нова форма прояву релігійної свідомості: психологічний аналіз феномену. *Психологічні перспективи*. 2021. Вип. 37. С. 83–95.

мови та придушення національної релігії та культури. Подібні практики не припинилися і після падіння Російської імперії, а фактично були продовжені в радянський період[501].

Концепція «русского мира» становить одну з форм етноідеологічного релігійного націоналізму, у межах якої конфесійні наративи поєднуються з імперськими зовнішньополітичними орієнтирами Російської Федерації. З одного боку, вона відображає ідеологічні установки Російської православної церкви, а з іншого — надає релігійного обґрунтування російському месіанізму та політиці щодо держав так званого «ближнього зарубіжжя». Релігійна риторика використовується для сакралізації геополітичних претензій і легітимації втручання у внутрішні справи сусідніх країн.

Особливу загрозу ця концепція становить для України, яку її прихильники трактують як невід'ємну частину спільного російського цивілізаційного простору. Однією з ключових тез відповідного дискурсу є твердження про нібито невідповідність сучасних державних кордонів історичному й духовно-культурному простору «Русі». Така аргументація слугує ідеологічною підставою для заперечення української суб'єктності та виправдання символічного або політичного «возз'єднання» територій [502].

Важливим каналом поширення наративів «русского мира» стали соціальні мережі. Координована російська пропаганда в цифровому середовищі спрямовується на послаблення української державницької ідентичності, стимулювання сепаратистських і колабораціоністських настроїв, підтримку проросійських політичних сил, розпалювання міжетнічної ворожнечі та поширення дезінформації. У сукупності такі практики створюють загрози національній безпеці та територіальній цілісності України.

Як зазначає Л. Отрошко, окремим інструментом інформаційного впливу є так звані «кремлеботи» — фальшиві або координовано керовані облікові записи, залучені до систематичного поширення пропагандистських повідомлень. Функціонуючи за моделлю «фабрик тролів», вони масово тиражують антиукраїнські наративи, дискредитують Україну, атакують учасників публічних дискусій і формують ілюзію широкої підтримки російських позицій (С. 137)[503].

[501] Hovorun A. C. Russian Church and Ukrainian War1. *The Expository Times.* 2022. Vol. 134(1). P. 1–10.

[502] Surzhko Harned L. Russian World and Ukrainian Autocephaly: Religious Narratives in Anti-Colonial Nationalism of Ukraine. *Religions.* 2022. Vol. 13(4). P. 349.

Окреслені загрози зумовлюють необхідність аналізу феномену пам'яті та роль релігійних організації у його відображенні в соціальних мережах. Розділяємо позицію А. Киридон, що «пам'ять» доцільно розглядати як динамічний соціокультурний феномен, зміст якого залежить від конкретних історичних, суспільних і культурних обставин; вона зосереджується на тих сюжетах минулого, які, набуваючи актуальності в сучасності, здатні впливати на майбутнє. Тому пам'ять постає не пасивним сховищем відомостей, а актуальним конструктом, а її формування визначається, з одного боку, уявленнями нації, соціальної групи чи родини про бажане майбутнє, а з іншого — відбором елементів минулого, необхідних для його досягнення. Соціальна, або колективна, пам'ять є продуктом певної культурної формації та відтворює минуле відповідно до домінантних у конкретний період уявлень. Вона може поєднувати відомості про реальні події з міфологізованими або уявними сюжетами, а збережені події набувають позитивних чи негативних оцінок, які не завжди узгоджуються з офіційною історіографією[504].

За П. Коннертоном, соціальний вимір пам'яті реалізується через передавання спогадів і формування здатності пам'ятати разом. Спільні оповіді дають змогу осмислювати людські дії та становлять основу соціальної пам'яті. Образи й знання про минуле передаються наступним поколінням також через ритуалізовані практики, які забезпечують їх символічне закріплення та культурну тяглість. Відповідно, соціальні мережі відіграють подвійну роль у збереженні пам'яті українського суспільства: вони є середовищем оперативної фіксації досвіду та каналом його подальшого суспільного осмислення.

[503] Отрошко Л. Безпека спілкування в інтернет-просторі в умовах «інформаційної агресії» російської федерації (на прикладі соціальної мережі facebook). *Українознавчий альманах.* 2021. Вип. 29. С. 134–143.

[504] Киридон А. «Історична пам'ять» у просторі політики пам'яті. *Історичні і політологічні дослідження: спеціальний випуск.* 2018. С. 45–53.

Користуючись концепцією А.Ассман, яка до екстерналізованих носіїв пам'яті відносила місця, що через значущі релігійні, історичні чи біографічні події стають пам'ятними[505], можна стверджувати, що релігійні комплекси постають одними з найбільш сакралізованих місць пам'яті з символічною аурою, тому адекватне їх представлення в соціальних мережах може слугувати основою для духовної консолідації української нації. Зокрема, сторінка у Facebook[506] найбільш ціннісної в контексті історичної пам'яті для українського суспільства Києво-Печерської лаври репрезентує комплекс передусім як діючий православний осередок, фіксуючи богослужіння, церковні свята та богослужбову діяльність духовенства. Такий контент зберігає пам'ять про безперервність релігійної традиції й актуалізує духовну спадщину Київської Русі. Водночас історико-просвітницький потенціал сторінки реалізовано неповною мірою: літургійні повідомлення переважають над системними матеріалами про українське книгодрукування, чернецтво, мистецтво, архітектуру, діячів Лаври та її роль у формуванні національної культури. Посиленню пам'яттєвої функції сприяли б оцифровані джерела, архівні світлини, наукові коментарі, віртуальні екскурсії та чітке розмежування української спадщини й імперських інтерпретацій. Це перетворило б сторінку на повноцінний інструмент історичної освіти та культурної деколонізації в сучасному цифровому середовищі.

Одним із перспективних напрямів протидії гібридним загрозам сучасності є створення електронних бібліотек релігійної та релігієзнавчої літератури, матеріали яких можуть поширюватися через офіційні сторінки, тематичні групи, освітні платформи та інші цифрові канали. Адже інформаційна культура в релігієзнавчому освітньому дискурсі формується через розвиток інформаційної самосвідомості, критичне сприйняття контенту соціальних мереж, утвердження толерантного світогляду, популяризацію національних інформаційних ресурсів і збереження релігійно-культурної спадщини[507]. Зокрема, бібліотека Українського католицького університету володіє однією з найбільших в Україні колекцій богословської літератури, включно зі стародруками, церковно-історичними та сучасними релігієзнавчими виданнями, її сторінка у Facebook має більше 8 тис. підписників[508]. Відділ стародруків та рідкісних видань НБУВ має у Facebook 3,5 тис. підписників та публікує матеріали про кириличні стародруки, Біблії, Євангелія, богослужбові книги, полемічну та проповідницьку літературу[509]. Відділ бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ[510] представляє історичні книгозбірні, зокрема монастирські, церковні та приватні колекції духовних діячів. Наукова бібліотека Національного університету «Острозька академія»[511] популяризує Острозьку Біблію, давню українську книжність, історію книгодрукування та сучасну богословську і релігієзнавчу літературу. Свою сторінку у Facebook має і Відкрита електронна бібліотека[512], що популяризує оцифровані українські видання, серед яких представлено духовну, церковно-історичну та релігійно-філософську літературу.

Відкритий доступ до відповідної літератури та її поширення в соціальних мережах має не лише релігійно-культурне, а й стратегічне безпекове значення. Адже такі ресурси сприяють формуванню обґрунтованих світоглядних орієнтирів і моральних цінностей, розвитку критичного мислення, міжконфесійного діалогу, релігійної толерантності та суспільної згуртованості. Важливим є також створення доступного й достовірного контенту для соціальних мереж:

[505] Assmann J. Cultural Memory and Early Civilization. Cambridge University Press, 2011. 334 p.

[506] Києво-Печерська Лавра. Facebook. URL: https://www.facebook.com/KyievoPecherska.Lavra (дата звернення: 12.09.2026).

[507] Ломачинська І. М., Ломачинський Б. Г. Інформаційна культура педагога в системі релігієзнавчої освіти. *Освітологічний дискурс*. 2020. Вип. 4. С. 10–14.

[508] Бібліотека Українського католицького університету. Facebook. URL: https://www.facebook.com/LibraryUCU/?utm_source (дата звернення: 12.08.2025).

[509] Відділ стародруків та рідкісних видань НБУВ. Facebook. URL: https://www.facebook.com/vsrvnbu/?utm_source (дата звернення: 12.09.2026).

[510] Відділ бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ. Facebook. https://www.facebook.com/viddilbzik/?utm_source (дата звернення: 12.09.2026).

[511] Наукова бібліотека НаУОА. Facebook. URL: https://www.facebook.com/profile.php?id=100057326595426&utm_source (дата звернення: 12.09.2026).

[512] Відкрита електронна бібліотека. Facebook. URL: https://www.facebook.com/digital.library.of.ukraine/?utm_source (дата звернення: 12.09.2026).

коротких науково-популярних матеріалів, відеолекцій, інфографіки, подкастів і роз'яснень, які допомагають користувачам відрізняти академічну інформацію від пропаганди та маніпуляцій. У системі гуманітарної безпеки держава має проактивно підтримувати створення відкритих цифрових бібліотек та архівів, їхню інтеграцію із соціальними платформами, а також розвиток медіаграмотності у партнерстві з науковими, освітніми й релігійними інституціями. Реалізація таких ініціатив відповідає світовим тенденціям цифровізації культурної спадщини, зміцнює національну ідентичність, забезпечує збереження духовних традицій і сприяє формуванню стійкого та інформаційно безпечного суспільного середовища[513, 514].

Відповідно, цифровий простір не доцільно трактувати як автономну віртуальну реальність, відокремлену від повсякденного життя. У Посланнях Святішого Отця Папи Бенедикта XVI на 47-ий Всесвітній День Суспільних Комунікацій зазначається, що для значної частини суспільства, особливо молоді, цифровий простір є органічною складовою щоденного досвіду. Соціальні мережі створюються людською взаємодією, але водночас змінюють її структуру, темп і способи формування міжособистісних та спільнотних зв'язків. Тому розуміння комунікативної логіки цифрового середовища є необхідною передумовою відповідальної присутності релігійних інституцій і віруючих у ньому. Онлайн-платформи відкривають можливості для молитви, духовних роздумів, обговорення Святого Письма та поширення релігійного досвіду. Проте їхнє значення не обмежується дистанційними практиками. Контакти, первинно встановлені в мережі, нерідко спонукають користувачів до безпосереднього спілкування, участі в житті громади, спільних богослужіннях і паломництвах[515]. Саме тому медіарелігійність ґрунтується не на протиставленні онлайн- та офлайн-досвіду, а на їх взаємному доповненні й формуванні цілісного простору сучасного релігійного життя[516].

[513] Lomachinskiy B. Ukrainian and international experience offormation of information competences by means of library practices. *Society. Document. Communication.* 2023. No 8(3). C. 22–33.

[514] Lomachinskyi B. The role of digitalization of libraries in ensuringthe humanitarian security of society. *Skhid.* 2023. No 4(3). P. 66–73.

[515] Послання Святішого Отця Папи Бенедикта XVI на 47-ий Всесвітній День Суспільних Комунікації. *Католицький глядач.* 24 січня 2013. URL: https://catholicnews.org.ua/poslannya-svyatishogo-otcya-papi-benedikta-xvi-na-47-iy-vsesvitniy-den-suspilnih-komunikaciyi/?utm_source (дата звернення: 25.06.2025).

Важливим напрямом інституційного врегулювання релігійної діяльності в цифровому середовищі стало ухвалення Українською Греко-Католицькою Церквою спеціальної інструкції щодо присутності церковних структур і духовенства в мережі Інтернет. УГКЦ стала першою серед українських конфесій, яка системно унормувала принципи використання соціальних медіа, визначивши етичні, комунікативні та професійні вимоги до офіційних і персональних облікових записів представників Церкви.

Документ складається із семи тематичних розділів, присвячених використанню Інтернету як інструменту євангелізації, функціям соціальних медіа, правилам адміністрування інституційних і персональних профілів, нормам мережевого етикету, діяльності у цифрових групах, а також поведінці духовенства під час виборчих кампаній. Інструкція орієнтує представників УГКЦ на використання соціальних мереж передусім із катехитичною, євангелізаційною, пасторальною та формаційною метою.

Особливу увагу приділено достовірності й професійній якості церковної комунікації. Представникам духовенства заборонено поширювати фейкові або неперевірені повідомлення, публікувати матеріали з порушенням авторського права та використовувати цифрові платформи всупереч етичним нормам служіння. Контент офіційних церковних вебресурсів має відповідати професійним журналістським стандартам. Окремі положення регламентують взаємодію з неповнолітніми, налаштування доступу до особистих профілів, участь духовенства в політичних токшоу й виборчих кампаніях, а також правила модерування груп у соціальних мережах[517].

Водночас відповідальна присутність релігійних інституцій у цифровому просторі потребує врахування не лише змісту пові-

[516] Там само.

[517] В УГКЦ набрала чинності Інструкція про присутність церковних структур, інституцій, духовенства, богопосвячених осіб у мережі Інтернет. *Синод єпископів УГКЦ.* 3 серпня 2020. URL: https://synod.ugcc.ua/data/v-ugkts-nabrala-chynnosti-instruktsiya-pro-prysutnist-tserkovnyh-struktur-instytutsiy-duhovenstva-bogoposvyachenyh-osib-u-merezhi-internet-3707/ (дата звернення: 17.08.2026).

домлень, а й алгоритмічних механізмів їх поширення. Соціальні мережі та пошукові системи не відображають інформаційне середовище в усій його повноті. Аналізуючи попередню поведінку, інтереси й уподобання користувача, алгоритми добирають для нього обмежену частину доступного контенту, тоді як інші повідомлення залишаються поза межами його інформаційного поля. Унаслідок цього реальне розмаїття позицій, оцінок і світоглядних орієнтацій істотно звужується.

Варто зазначити, що алгоритми соціальних мереж і пошукових систем відіграють важливу роль у поширенні релігійного контенту, впливаючи на те, що люди бачать, як вони взаємодіють із релігійними ідеями та яким чином формують свою духовність. Використання алгоритмів для релігійного впливу засобами соціальних мереж сприяють поширенню певних релігійних ідей або світоглядних позицій, що може як підтримувати духовний розвиток, так і сприяти релігійній поляризації. Алгоритмічна персоналізація сприяє формуванню так званих «інформаційних бульбашок» і «камер відлуння», у межах яких користувач переважно стикається з повідомленнями, що узгоджуються з його усталеними переконаннями. Це може створювати хибне враження, ніби його цінності та погляди поділяє абсолютна більшість суспільства, тоді як альтернативні позиції є маргінальними або взагалі відсутніми. Подібна інформаційна ізоляція посилює світоглядну замкненість, знижує готовність до діалогу та сприяє поляризації релігійних і суспільних спільнот.

Зокрема, персоналізація пошукової видачі, яку Google системно застосовує з 2009 року, передбачає адаптацію результатів однакового запиту до індивідуального цифрового профілю користувача. Небезпечним для відкритих публічних дискусій, на наш погляд, є те, що це стосується і проблемних та суспільно значущих тем. Пошуковики на запит користувача просто видають сайти, інформація на яких лише підтверджує його переконання, та приховує ресурси із даними, які їм суперечать. Особливо проблематичним цей механізм стає під час пошуку інформації із суспільно значущих, політично чутливих або релігійно суперечливих питань. У таких випадках, як зазначає Р.Ганущак, користувач може отримувати насамперед матеріали, що підтверджують його попередні уявлення, тоді як ресурси з альтернативними аргументами залишатимуться менш видимими[518]. В означеному контексті нормативне регулювання церковної присутності в Інтернеті має поєднувати вимоги до достовірності, етичності та професійності контенту з розвитком критичного розуміння алгоритмічної логіки цифрових платформ. Для релігійних організацій це означає необхідність не лише запобігати поширенню неправдивої інформації, а й сприяти світоглядній відкритості, культурі діалогу та відповідальному ознайомленню вірян із різними аргументованими позиціями.

З іншого боку, позитивними чинниками використання алгоритмів соціальних мереж є популяризація релігійного контенту шляхом поширення релігійних матеріалів широкій аудиторії, сприяючи місіонерській діяльності та духовному зростанню. Алгоритми підбирають релігійний контент відповідно до інтересів користувача, пропонуючи проповіді, молитви та релігійні дискусії, які найбільш відповідають його віруванням, а також сприяють формуванню цифрових релігійних спільнот та міжрелігійному діалогу. Серед найбільш суттєвих небезпек можливо визначити феномен «echo chamber», коли алгоритми підбирають контент на основі попередніх вподобань, що зменшує можливість критичного мислення та може призвести до ізоляції людини в середовищі лише однієї ідеології або конфесії[519].

Зокрема, Католицька церква розглядає соціальні мережі як важливий засіб євангелізації, міжрелігійного діалогу, комунікації з вірянами та формування моральних орієнтирів у цифровому середовищі. У Посланні на 47-й Всесвітній день суспільних комунікацій 2013 року «Соціальні мережі: портали істини і віри; нові простори для євангелізації» Папа Бенедикт XVI визначив цифрові платформи як органічну складову повсякденного життя, особливо молоді. На його переконання, вони сприяють встановленню міжособистіс-

[518] Ганущак Р. Психологічні координати життєвого світу користувачів соціальних мереж : дис. ... д-ра філософії : 053 — Психологія. Львів, 2024. 280 с. Львів : Львів. нац. ун-т імені Івана Франка, 2024. 280 с.

[519] Lomachinska I. Religious Organizations on social media: Opportunities, Challenges, and Future Prospects for Spiritual Communities in Ukraine. *Skhid*. 2025, Vol.7(1). P. 46–52.

Kubg.edu.ua

них зв'язків, обміну знаннями, пошуку відповідей на світоглядні питання, молитві, духовним роздумам і поширенню Слова Божого. Водночас онлайн-комунікація не замінює безпосередньої релігійної участі, а може спонукати до особистих зустрічей, входження у спільноту та здійснення паломництв[520].

Поряд із визнанням місіонерського потенціалу цифрових медіа Ватикан наголошує на необхідності їх відповідального використання, дотримання принципів правдивості й етичності, протидії дезінформації, маніпуляціям і суспільній ворожнечі. На час проведеного аналізу Римо-католицька церква в Україні має 38 тис. підписників у Facebook[521], також активно використовують окремі парафії цю платформу для пасторальної та інформаційної діяльності[522].

Окреслені Католицькою церквою принципи відповідальної цифрової комунікації набули практичного втілення в діяльності Української Греко-Католицької Церкви. УГКЦ першою серед українських конфесій розробила нормативний документ, що регламентує присутність церковних структур, духовенства та богопосвячених осіб в Інтернеті. Інструкція визначає функції соціальних медіа, принципи адміністрування інституційних і персональних профілів, правила мережевого етикету, діяльності цифрових груп та поведінки під час виборчих кампаній[523]. Документ орієнтує духовенство на використання соціальних мереж із катехитичною, євангелізаційною, пасторальною та формаційною метою. Водночас заборонено поширювати недостовірну інформацію й матеріали, що порушують авторське право; встановлено обмеження щодо цифрової взаємодії з неповнолітніми, доступу до персональних профілів та участі священнослужителів у політичних токшоу і виборчих кампаніях.

[520] Послання Святішого Отця Папи Бенедикта XVI на 47-ий Всесвітній День Суспільних Комунікації.

[521] Римо-католицька церква в Україні. Facebook. URL: https://www.facebook.com/rkcua/?locale=uk_UA (дата звернення: 12.05.2025).

[522] Римо-Католицька Парафія Народження св. Йоана Хрестителя (Старокостянтинів). Facebook. URL: https://www.facebook.com/groups/1930356800552745?locale=uk_UA (дата звернення: 12.05.2025).

[523] Інструкція про присутність церковних структур, інституцій, духовенства, богопосвячених осіб КГВА УГКЦ в мережі «Інтернет». URL: https://docs.ugcc.ua/1466/ (дата звернення: 27.08.2026).

Матеріали офіційних церковних ресурсів мають відповідати професійним журналістським стандартам, а комунікація — нормам християнської етики.

Інституційна присутність УГКЦ у цифровому просторі представлена, зокрема, офіційною Facebook-сторінкою із численною аудиторією[524], де висвітлюються церковні новини та події. Важливим медійним проєктом стало також інтернет-телебачення «Живе. ТБ»[525], орієнтоване передусім на молодь і підтримуване добровільними пожертвами. Через YouTube-канал воно здійснює прямі трансляції богослужінь, суспільно-релігійних подій та інформаційних програм.

На відміну від УГКЦ, Православна Церква України наразі не має окремого нормативного документа, який комплексно регламентував би діяльність церковних структур і духовенства в соціальних мережах. Водночас ПЦУ активно розвиває цифрову комунікацію, використовуючи її для інформування про церковне життя, духовного наставництва, трансляції богослужінь і підтримання постійної взаємодії з вірянами. Найбільшу аудиторію має офіційна сторінка ПЦУ у Facebook[526], кількість підписників якої перевищує 170 тисяч. На ній регулярно публікуються церковні новини, духовні настанови, офіційні звернення та анонси подій. У серпні 2020 року Церква розширила свою присутність у цифровому просторі, створивши офіційні сторінки в Instagram і Twitter. Instagram було орієнтовано передусім на візуальну комунікацію та залучення молодшої аудиторії, тоді як Twitter мав забезпечувати оперативне поширення повідомлень і взаємодію з користувачами. На офіційному YouTube-каналі ПЦУ розміщуються трансляції богослужінь, проповіді, звернення духовенства та відеоматеріали про церковні й суспільні події. Окремим напрямом цифрової діяльності ПЦУ є висвітлення соціального служіння та благодійності. Відповідна Facebook-сторінка інформує

[524] Українська Греко-Католицька Церква. Facebook. URL: https://www.facebook.com/ugcc.ua/ (дата звернення: 12.05.2025).

[525] Живе телебачення. YouTube-канал. URL: https://www.youtube.com/results?search_query=Живе.ТБ (дата звернення: 25.05.2025).

[526] Православна Церква України. Facebook. URL: https://www.facebook.com/Orthodox.in.Ukraine/?locale=uk_UA&utm_source (дата звернення: 25.05.2025).

про допомогу нужденним і реалізацію суспільно значущих ініціатив. Важливу роль у цьому процесі відіграє громадська організація «Елеос-Україна»[527] — офіційний представник Синодального управління соціального служіння та благодійності ПЦУ. Використовуючи соціальні мережі для комунікації, координації та мобілізації ресурсів, організація розвиває церковне соціальне служіння й реалізує різноманітні благодійні проєкти.

Поряд з інформаційно-просвітницькою, пасторальною та благодійною діяльністю важливим напрямом цифрової присутності релігійних організацій є популяризація релігійного туризму й паломництва. Соціальні мережі сприяють поширенню відомостей про сакральні місця, храми, монастирі та інші об'єкти духовно-культурної спадщини. Зокрема, на сторінці Національного заповідника «Києво-Печерська лавра»[528] представлені пам'ятки лаврського комплексу, українське церковне мистецтво, археологія, реставрація та музейні виставки. Завдяки фотографіям, відеоматеріалам, історичним довідкам і віртуальним екскурсіям користувачі можуть заздалегідь ознайомитися зі святинями, оцінити маршрути та спланувати майбутню подорож. Спільнота «Дерев'яні церкви заходу України. Старі світлини і фотографії»[529] розміщує архівні та сучасні фотографії українських дерев'яних храмів, відомості про їхню історію і сучасний стан.

Платформи Facebook, Instagram і YouTube дають змогу релігійним громадам, монастирям, туристичним організаціям та окремим мандрівникам презентувати сакральні пам'ятки України, анонсувати події й поширювати практичну інформацію про умови їх відвідування. Важливим комунікативним ресурсом стають тематичні групи, у яких користувачі обмінюються враженнями, рекомендаціями та організаційними порадами. Такий контент підвищує впізнаваність духовних центрів і формує привабливий образ релігійних подорожей. Особливого значення віртуальні екскурсії набувають за умов безпекових або інших обмежень фізичної мобільності.

[527] Елеос-Україна. *Eleos-Ukraine*. URL: https://eleos.com.ua (дата звернення: 18.07.2025).

[528] Національний заповідник Києво-Печерська лавра. Facebook. URL: https://www.facebook.com/kplavra/ (дата звернення: 15.08.2026).

[529] Дерев'яні церкви заходу України. Старі світлини фотографії. Facebook. URL: https://www.facebook.com/profile.php?id=100042529255275# (дата звернення: 15.08.2026).

Водночас релігійний туризм і паломництво, попри їхню змістову близькість, мають різну мотиваційну спрямованість. Релігійний туризм поєднує пізнавальні, культурні та рекреаційні цілі, тоді як паломництво є передусім духовною практикою, зорієнтованою на молитву, поклоніння святиням, участь у богослужіннях і переживання особистого релігійного досвіду. Тому в цифрових паломницьких спільнотах переважають проповіді, молитви, духовні роздуми та свідчення учасників подорожей, а їхню основну аудиторію становлять віруючі, мотивовані духовними потребами.

Прикладом інституційної організації такої комунікації є Патріарший паломницький центр УГКЦ. Його Facebook-сторінка[530], аудиторія якої на момент аналізу становила 31 тисячу підписників, інформує про паломницькі маршрути, духовні заходи та актуальні новини. Відповідно, можемо організаційну функцію, а й формують цифрове середовище духовної підготовки та спільного осмислення паломницького досвіду.

Використання соціальних мереж для популяризації паломницьких практик є складовою ширшої цифрової діяльності релігійних спільнот України. Поряд із православними та католицькими інституціями активну присутність у мережевому просторі розвивають протестантські й мусульманські організації, адаптуючи цифрові платформи до особливостей власного віровчення, релігійних практик і суспільного служіння.

Українські протестантські спільноти використовують соціальні мережі для комунікації з вірянами, поширення духовно-просвітницьких матеріалів та інформування громадськості про свою діяльність. Баптистські, п'ятидесятницькі й адвентистські громади проводять онлайн-богослужіння, проповіді та спільні молитви, доступні аудиторії як в Україні, так і за її межами. Цифрові платформи також слугують для анонсування заходів, духовного наставництва

[530] Патріарший Паломницький Центр УГКЦ. Facebook. URL: https://www.facebook.com/pilgrimage.in.ua/?locale=uk_UA (дата звернення: 15.08.2026).

та підтримання зв'язків між членами громад[531]. Особливої ваги така комунікація набула в умовах війни, коли соціальні мережі стали засобом координації волонтерських ініціатив, організації благодійних зборів і допомоги постраждалим від бойових дій.

Подібні комунікативні практики застосовують також і мусульманські організації України, використовуючи цифрові медіа для представлення ісламу, популяризації його культурної спадщини та розвитку діалогу із суспільством. Показовим прикладом є Духовне управління мусульман України «Умма», яке системно висвітлює релігійну, освітню, культурну та громадську діяльність мусульманської спільноти. На офіційній Facebook-сторінці ДУМУ «Умма» [532], аудиторія якої на момент аналізу становила близько 11 тисяч підписників, розміщуються повідомлення про молитви, конференції, меморіальні й культурно-просвітницькі заходи, відеозаписи виступів муфтія, фотозвіти та офіційні звернення. Така цифрова активність підвищує суспільну обізнаність про іслам, робить життя мусульманської громади видимішим у публічному просторі та сприяє міжрелігійному і міжкультурному діалогу як всередині держави, так і за її межами.

Інституційна присутність православних, католицьких, протестантських і мусульманських організацій у цифровому просторі доповнюється персоналізованою комунікацією з вірянами їхніх очільників, адже соціальні мережі стають важливим засобом формування публічного образу релігійного лідера, утвердження його духовного авторитету та представлення громадянської позиції. Завдяки цифровим платформам релігійні діячі можуть безпосередньо звертатися до широкої аудиторії, поширювати духовні настанови, цитати зі священних текстів, проповіді та коментарі щодо актуальних суспільно-політичних подій складного життя українського суспільства.

Особливе значення у цьому процесі має YouTube, який забезпечує тривале збереження й широке поширення відеоматеріалів,

[531] Баптисти. Facebook. URL: https://www.facebook.com/groups/213615345423978 (дата звернення: 15.08.2026).

[532] Духовне управління мусульман України «Умма». Facebook. URL: https://www.facebook.com/umma.ua?locale=uk_UA (дата звернення: 15.08.2026).

а також проведення прямих трансляцій. Цю платформу активно використовують Предстоятель Православної Церкви України митрополит Епіфаній[533], Глава Української Греко-Католицької Церкви Блаженніший Святослав (Шевчук)[534], муфтій Духовного управління мусульман України «Умма» Мурат Сулейманов[535]. Їхні відеозвернення поєднують духовне наставництво з осмисленням моральних, соціальних і загальнонаціональних проблем, посилюючи присутність релігійного голосу в публічному дискурсі. Навколо авторитетних релігійних діячів у соціальних мережах формуються цифрові спільноти, учасники яких поширюють їхні повідомлення, обговорюють проповіді та підтримують відповідні суспільні ініціативи. Унаслідок цього комунікація набуває не лише вертикального, а й мережевого характеру, адже звернення релігійного лідера стає основою подальшої взаємодії між користувачами.

Водночас цифрова публічність висуває до релігійних лідерів підвищені вимоги щодо етичності та відповідальності їх висловлювань. Авторитет релігійного лідера у мережевому середовищі залежить не лише від інституційного статусу, а й від здатності аргументовано реагувати на суспільні виклики, підтримувати конструктивний діалог і демонструвати відповідність між проголошуваними цінностями та публічною поведінкою. Таким чином, соціальні мережі не тільки розширюють аудиторію релігійних лідерів, але й перетворюють їх на активних учасників важливих суспільних дискурсів.

Громадянська роль релігійних лідерів і очолюваних ними спільнот особливо виразно виявилася після початку повномасштабного російського вторгнення. За умов війни соціальні мережі перетворилися для українських релігійних організацій із переважно комунікаційного ресурсу на багатофункціональний інструмент духов-

[533] Православна Церква України. YouTube-канал. URL: https://www.youtube.com/@pomisna-ocu (дата звернення: 21.07.2026).

[534] Живе телебачення. Блаженніший Святослав: #доступно_про_важливе | Зростаючи у спілкуванні з Богом: молитва покаяння. YouTube : відео. URL: https://www.youtube.com/watch?v=xaoDI7kerKE (дата звернення: 21.07.2026).

[535] ДУМУ«Умма». Коли віра сильніша за смерть: Історія асхаб аль-Ухдуд | проповідь Мурат Сулейманов. YouTube : відео. URL: https://www.youtube.com/watch?v=tVNyJw4ga8M (дата звернення: 21.07.2026).

ного супроводу та гуманітарної мобілізації вірян для благодійних ініціатив. Через цифрові платформи священнослужителі поширюють слова підтримки, надії та благословення, адресовані військовослужбовцям, їхнім родинам, внутрішньо переміщеним особам і цивільному населенню. Шляхом використання комунікаційних можливостей соціальних мереж релігійні організації забезпечують оперативне інформування про потреби постраждалих, організацію благодійних зборів та координацію волонтерських ініціатив як для цивільного населення, так і у допомозі військовослужбовцям. Завдяки розгалуженій інституційній мережі та суспільній довірі, в кризових умовах релігійні організації нерідко стають одними з перших суспільних структур, здатних реагувати на складні гуманітарні виклики сучасної кризової доби. Вони надають тимчасовий прихисток, продовольство, медикаменти, психологічну й духовну допомогу, а також долучаються до духовно-психологічної реабілітації військових і цивільних українців.

Цифрова комунікація сприяє також розвитку взаємодії релігійних організацій із державними інституціями та міжнародними партнерами. Основними напрямами такої співпраці є утвердження суспільної моралі, підтримання міжрелігійної, міжетнічної та громадянської злагоди, участь у миротворчих ініціативах, реалізація міжконфесійних соціальних проєктів, охорона культурної спадщини, духовно-патріотичне виховання, освіта, а також наукова, культурна й мистецька взаємодія[536]. Зокрема, значну увагу гуманітарному служінню приділяє Православна Церква України, на офіційному сайті та сторінках у соціальних мережах якої систематично висвітлюються благодійні поїздки Предстоятеля, передавання гуманітарних вантажів і допомога постраждалим громадам. Важливим ресурсом цієї діяльності є співпраця ПЦУ з українськими церковними структурами діаспори, зокрема Українською православною церквою США, а також з іншими помісними церквами й міжнародними партнерами. Опубліковані повідомлення про доставлення допомоги та проведення спільних гуманітарних місій засвідчують, що

[536] Lomachinska I., Kravets M. Christian religious philanthropy as a spiritual determinant of national resilience under conditions of war. *Skhid*. 2025, Vol.7(4). P. 68–78.

цифрові медіа виконують водночас інформаційну, координаційну, мобілізаційну та репутаційну функції[537].

Поряд із гуманітарними ініціативами ПЦУ масштабну систему соціального служіння в умовах війни розгорнула Українська Греко-Католицька Церква, благодійна діяльність якої систематично висвітлюється на офіційних цифрових ресурсах і в соціальних мережах, що забезпечує інформування громадськості, координацію допомоги, залучення благодійників та публічну звітність. Основні напрями цієї роботи узагальнено в доповіді «Соціальне служіння без кордонів: відповідь Церкви на виклики війни», представленій на Синоді єпископів УГКЦ[538].

Варто зазначити, що соціальне служіння УГКЦ має комплексний характер та охоплює гуманітарну, медичну, освітню, консультативну й духовно-психологічну підтримку, адже до реалізації відповідних програм комплексно залучені архієпархії, єпархії та екзархати Церкви. Вагомий внесок здійснюють українські громади за кордоном, які проводять благодійні збори, надсилають лікарські засоби, медичне обладнання, продовольство й генератори, а також створюють центри підтримки вимушених переселенців і біженців. Ресурсний потенціал соціального служіння посилюється завдяки співпраці з міжнародними партнерами, зокрема Renovabis, Caritas, Die Sternsinger і Missione Calcutta. Це партнерство сприяє підтримці закладів охорони здоров'я, забезпеченню гуманітарних потреб та захисту соціально вразливих груп, що постраждали від війни. Координацію відповідної діяльності здійснює Департамент соціального служіння УГКЦ, який узгоджує використання ресурсів і спрямовує допомогу відповідно до актуальних запитів. Церква реалізує також спеціалізовані програми, серед яких екологічно-соціальна ініціа-

[537] Ukrainian Orthodox Church of the USA Joins the Orthodox Church of Ukraine in Delivering Humanitarian Aid to Ukraine. *Ukrainian Orthodox Church of the USA*. URL: https://www.ukrainianorthodoxchurchofusa.org/news/3559/ukrainian-orthodox-church-of-the-usa-joins-the/?utm_source (дата звернення: 25.08.2026).

[538] Social Service Without Borders: The Church's Response to the Challenges of War, Presented at the UGCC Synod of Bishops. *UGCC*. URL: https://ugcc.ua/en/data/social-service-without-borders-the-churchs-response-to-the-challenges-of-war-presented-at-the-ugcc-synod-of-bishops-1761/ (дата звернення: 25.08.2026).

тива «Сади надії», та координує розподіл пожертв, отриманих від Папи Римського й міжнародних благодійників.

Одним із найпомітніших інституційних суб'єктів цієї діяльності є «Карітас України» — масштабна мережа благодійних неприбуткових організацій, що реалізує значну частину гуманітарних і соціальних програм УГКЦ. Її робота спрямована на подолання бідності, нерівності та соціальної ізоляції, допомогу людям у кризових обставинах, розвиток громад і формування сталої системи соціальних, медичних та освітніх послуг. Офіційний сайт організації (https://caritas.ua) позиціонує ефективність, доступність і прозорість благодійності як засадничі принципи її діяльності.

Досвід «Карітас України» засвідчує, що результативність релігійної благодійності значною мірою залежить від її належного представлення в цифровому просторі. Релігійні організації дедалі активніше використовують офіційні вебресурси, соціальні мережі, електронні платіжні сервіси та QR-коди, забезпечуючи доступність, оперативність і прозорість дистанційних пожертв. Ефективність фандрейзингу підвищують регулярна публічна звітність, проведення благодійних заходів, поширення символічної продукції, залучення цільових і меморіальних внесків, а також підтримка доброчинних ініціатив самих вірян.

Аналіз Facebook-контенту провідних релігійних установ засвідчив, що благодійність у їхній цифровій комунікації постає водночас формою християнського служіння, громадянської відповідальності та суспільної консолідації в умовах війни. Зокрема, у спільноті ПЦУ «Єдина ПЦУ» та на офіційній сторінці Церкви благодійні повідомлення мають виразне соціально-волонтерське й патріотичне спрямування. Переважає інформація про допомогу Збройним Силам України, пораненим військовим, внутрішньо переміщеним особам, малозабезпеченим родинам і людям похилого віку. Інформаційний виклад поєднується із закликами до пожертв, молитвами, благословеннями, подяками та звітами про використання коштів[539].

[539] ЄДИНА ПЦУ. Facebook. URL: https://www.facebook.com/groups/pcubeliever/ (дата звернення: 15.08.2026).

Контент спільноти «Запитайте у священника УГКЦ»[540] має переважно парафіяльно-соціальний і душпастирський характер. Дописи висвітлюють підтримку військових, переселенців і нужденних, а також збір коштів на парафіяльні потреби. Благодійність інтерпретується як практичне втілення християнської любові. Сторінка Патріаршого собору Воскресіння Христового УГКЦ, своєю чергою, демонструє системну організаційно-мобілізаційну модель допомоги: конкретизує потреби, реквізити й терміни зборів, оприлюднює фотозвіти та подяки жертводавцям[541].

Сторінка адвентистської громади «Жива Надія» орієнтована на мобілізацію широкої онлайн-аудиторії для підтримки постраждалих від війни через грошові та гуманітарні збори, і її масштабна аудиторія (341 тис. підписників на час проведення аналізу) посилює координаційний потенціал цифрового волонтерства[542].

Контент Української Церкви християн віри євангельської відображає міжрегіональну координацію гуманітарних місій, волонтерських поїздок, гарячого харчування та духовної опіки[543]. Публікації Всеукраїнського союзу церков євангельських християн-баптистів також засвідчують загальнонаціональний і системний характер допомоги, зокрема роботу благодійних центрів, польових кухонь і капеланського служіння[544]. Отже, попри конфесійні та організаційні відмінності, Facebook-сторінки виконують спільні інформаційну, мобілізаційну, координаційну й звітну функції, зміцнюючи довіру та залучення вірян до суспільного служіння.

Важливою умовою довготривалої співпраці з донорами є формування впізнаваного й суспільно відповідального бренду релігійної благодійної організації. Facebook, Twitter, YouTube, електронні

[540] Запитайте у священника УГКЦ. Facebook. URL: https://www.facebook.com/groups/292168454607727/?locale=uk_UA (дата звернення: 15.08.2026).

[541] Патріарший собор Воскресіння Христового УГКЦ у Києві. Facebook. URL: https://www.facebook.com/sobor.voskresinnia/ (дата звернення 03.06.2026).

[542] Жива Надія. Facebook. URL: https://www.facebook.com/SDALivingHope/ (дата звернення 03.06.2026).

[543] Українська Церква Християн Віри Євангельської. Facebook. URL: https://www.facebook.com/PentecostalUkraine/ (дата звернення 03.06.2026).

[544] Євангельські християни-баптисти України. Facebook. URL: https://www.facebook.com/BaptistsofUkraine/ (дата звернення 03.06.2026).

розсилки та інші комунікаційні канали розширюють аудиторію, забезпечують двосторонню взаємодію і сприяють збільшенню пожертв. В українському контексті розвиток цифрової благодійності релігійних організацій стимулюється поширенням спеціалізованих онлайн-платформ і зростанням цифрової культури користувачів соціальних мереж.

Висновки

У сучасному цифровому суспільстві соціальні мережі стали одним із ключових інструментів комунікаційного впливу релігійних організацій на суспільну свідомість. Вони розширюють можливості поширення релігійного вчення та духовно-моральних цінностей, забезпечують молитовну й психологічну підтримку віруючих, сприяють безпосередньому діалогу із суспільством, а також реалізації просвітницьких, соціальних і благодійних ініціатив.

Ефективна присутність у цифровому просторі дає змогу релігійним організаціям адаптувати традиційні форми служіння до актуальних комунікативних потреб, водночас зберігаючи конфесійну автентичність і духовно-ціннісні засади своєї діяльності. Особливого значення цифрові комунікації набули в умовах повномасштабної російської агресії проти України.

Соціальні мережі перетворилися для українських релігійних організацій не лише на засіб оперативного інформування, а й на важливий простір духовного супроводу, суспільної мобілізації та інформаційного спротиву. Через цифрові платформи священнослужителі поширюють звернення, молитви, слова підтримки, надії та благословення, адресовані військовослужбовцям, внутрішньо переміщеним особам, родинам загиблих і постраждалому цивільному населенню. Водночас цифрове релігійне середовище містить істотні ризики. Алгоритмічна персоналізація, фейкові повідомлення, мова ворожнечі та діяльність координованих пропагандистських мереж сприяють поляризації й маніпулюванню суспільною свідомістю.

Особливу загрозу становить поширення концепції «русского мира», у якій релігійні наративи використовуються для сакралізації російських імперських претензій та легітимації агресії. За цих умов соціальні мережі мають розглядатися одночасно як ресурс і простір

відповідальності. Їхній конструктивний потенціал передбачає розвиток медіаграмотності, критичного мислення, етичних стандартів і механізмів перевірки інформації.

Важливого значення набувають цифрові бібліотеки, архіви, віртуальні виставки та науково обґрунтований контент, спрямований на збереження релігійно-культурної спадщини й суспільної пам'яті. Партнерство держави, наукових, освітніх, бібліотечних, архівних і релігійних інституцій здатне перетворити цифровий простір на чинник гуманітарної безпеки, національної консолідації та утвердження української національної ідентичності.

3.3. Інститут військового капеланства Федеративної республіки Німеччина як суб'єкт формування духовно-моральної підтримки військовослужбовців

Дванадцятирічна російсько-українська війна значно прискорила кристалізацію розуміння інституціоналізації військового капеланства у Збройних Силах України. Мати законне право свого капелана — висвяченого військового священнослужителя, який надає духовну опіку та моральну підтримку військовослужбовцям безпосередньо в їхньому оперативному середовищі є першочерговим завданням у формуванні цілісності інституту Служби військових капеланів. Множинність соціальних ролей капеланів та феномен військового капеланства з урахуванням значущості, а особливо в умовах воєнного стану, визначає ту незамінну роль та значення для духовної обороноздатності, яку потребує наша батьківщина. Військовий капелан — це не просто запрошений конфесійний священник, імам чи рабин, а повноцінний військовослужбовець, який проходить службу в рядах або має військове призначення у забезпеченні морально-психологічного стану військовослужбовців та зміцненні стійкості духу. Тому ця подвійна роль дозволяє капеланам не лише надавати релігійне керівництво, але й служити разом із солдатами за тих самих умов, зокрема в зонах активних бойових дій.

Kubg.edu.ua